

ELINA HALTTUNEN-RIIKONEN

Samastumispintaa toiseuttamisen sijaan Haastattelussa Lissu Lehtimaja

Maria Gasolina on niittänyt mainetta brasilialaista musiikkia soittavana yhtyeenä. Viimeisin levy *Pitkää siltaa* (2017) tekee uuden aluevaltauksen: musiikilliset tuulahdukset tulevatkin Lähi-idästä sekä Pohjois- ja Itä-Afrikasta. Sanoitukset suomentaa monialainen taiteilija, yhtyeen laulaja-trumpetisti Lissu Lehtimaja. *niin & näin* jututti Lehtimajaa käännoistyön pontimista ja siitä, miksi maailmanmusiikin kääntäjä vierastaa termiä 'maailmanmusiikki'.

Kuinka alun perin innostuit kappaleiden suomentamisesta?
Olin nuorena vaihto-oppilaana Brasiiliassa ja palattuani minua harmitti, etteivät ystäväni voineet ymmärtää uusien suosikkiartistieni biisien koko hienoutta kielimuurin takia.

Tämän lisäksi minua vaivasi se, että monia tuttuja brasilialaisia kappaleita oli levytetty suomeksi niin, ettei teksti ollut missään suhteessa alkuperäiseen. Tällaisissa tilanteissa on hassua edes puhua käännoksestä. Toisinaan vaikutti siltä, ettei alkuperäisestä tekstistä ollut lainkaan otettu selvää.

Välillä pääsi käymään jopa niin, että vahvasti yhteiskunnallisiin, ennakkoluuloja vastustaviin, kantaa ottaviin ja afrikkalaistaustaisuutta arvostavassa valossa esiin nostaviin teksteihin oli kirjoitettu toiseuttavia ja eksotisoivia uusia sanoituksia.

Päätin, että itse en halua koskaan tehdä käännoksia perehtymättä teokseen. Näen paljon vaivaa ottaakseni selvää paitsi tekstistä myös sen tekijöistä ja alkuperäisesittäjistä. Usein on tärkeää hahmottaa myös, millaisessa yhteiskunnassa ja ajassa teksti on kirjoitettu ja julkaistu. Kaikista kappaleista ei aina löydy kirjoitettua taustatietoa, mutta ainakin yritän. Lisäksi mahdollisuuksien mukaan haastattelen ihmisiä, joilla on lauluissa käsitellyistä

otteita ajasta

asioista omakohtaista tuntemusta. Tämän jälkeen uskallan miettiä, missä kohdissa tekstiin voisi tehdä muutoksia, jotta saisin sen parhaiten toimimaan alkuperäisessä tarkoituksessaan, suomeksi, tässä ajassa ja minun laulamanani.

Miten koet sijoittuvasi suomalaisten iskelmäkääntäjänikkareiden joukkoon?

En ole koskaan tullut ajatelleeksi asettaa itseäni tuohon jatkumoon mutta miksipä ei. Ovathan omatkin käännökseni muuttuneet jossain määrin osaksi suomalaista musiikkihistoriaa. On hauskaa kuulla, että kääntämiäni kappaleita vedetään vaikka laulutunneilla tai lastenhuoneessa tai että ne ovat muodostuneet tärkeäksi osaksi jonkun nuoruuden *soundtrackiä*.

Kun kappale on lanseerattu ja esitetty jo pari kertaa suomeksi, se alkaa elää omaa elämäänsä. Se opitaan tuntemaan suomenkielisenä, ja pian unohdan itsekin alkuperäisen tekstin. Monesti törmään alkuperäiseen kappaleeseen vuosia myöhemmin ja mietin, miksi ihmeessä olen kääntänyt tämän tai tuon kohdan näin.

Miten suomen kieli toimii maailmanmusiikissa?

Riippuu siitä, mitä maailmanmusiikilla tarkoitetaan tai mitä siitä ylipäätään ajatellaan. Periaatteessahan termi tarkoittaa ei-anglosaksista popmusiikkia, joten kaiken paitsi englannin kielen pitäisi siihen istua. Jos taas ajatellaan, että maailmanmusiikista pitäisi saada eksoottisia säväreitä, niin ei siihen oma äidinkieli sovi. Oma pyrkimykseni on kuitenkin päinvastainen: haluan häivyttää biisien eksotismia ja löytää niistä samaistuttavan tason. Näin voi päästä lähemmäs sitä kokemusta, minkä sanoitukset omassa kulttuuripiirissään ovat saattaneet antaa. Siksi vierastan termiä maailmanmusiikki ja puhun mieluummin vieraskielisestä popmusiikista.

Miten kääntäminen, sanoittaminen ja tekstien laulaminen eroavat muusta sinulle luonteesta luomis- tai ajattelu työstä?

Kääntäminen on mielestäni erittäin kiinnostavaa ja antoisaa. Olen kääntänyt sanoituksia jo niin pitkään, että siitä on tullut minulle luonteva ilmaisumuoto. Pidän tarinan ja melodian yhdistämisen haastavuudesta. Se on jännittävää tetrin peluuta, jossa yritän suomeksi käännellä säkeitä, jotta ne osuisivat sopivasti alustaan.

Teksti muuttuu omaksi siinä vaiheessa, kun pitää valita, mistä joustaa: onko teoksessa tärkeintä tarina, tunnelma, riimit vai ehkä jokin erikoinen sanavalinta. Käännän tekstit laulaakseni ne itse. Monet nauravatkin, ettei kukaan muu osaisi istuttaa suomenkielisiä tekstejäni biisiin – saatan nimittäin rytmittää suomea joskus aika persoonallisesti.

Miten brassibiisien kääntäminen eroaa esimerkiksi Lähi-idästä tai Pohjois-Afrikasta tulevien kappaleiden suomentamisesta?

Suurin ero on siinä, että puhun portugalia sujuvasti ja käännän siitä suoraan itse. Olen kääntänyt suoraan myös englannista – kerran jopa saksasta kouluruotsin ja sanakirjan avulla. Useimmiten muun kuin englannin- tai portugalinkielisissä teksteissä käytän apunani jotakuta natiivipuhujaa, jotta voin tehdä tarkentavia kysymyksiä kulttuurisista asioista kuten paikallisten viittausten synnyttämistä assosiaatioista, sanonnoista ja niiden merkityksistä tai vaikkapa tekstin tyylistä ja puhekielisyyden asteesta. Joskus voi olla vaikeaa saada käsiinsä jonkin harvinaisemman kielen taitajia, mutta onneksi on internet. Siellä olen näitä keskusteluja käynyt, ja uusia tuttavuuksia syntyi tämänkin levyprojektin aikana.